

פרויקט ישראלי אסף את החוקים נגד אפליה וגזענות מרחבי העולם

למה בגרמניה אין להשוות בין רצח חיות לשואה אך באוסטריה מותר? איך לוב ואיראן מתהדרות בחוקים למען זכויות אדם? חוקרים ישראליים עם כל התשובות

עופר אדרת 15.12.2013 09:16

פחפ' דינה פורת, ראש מרכז קנטור לחקר יהדות אירופה באוניברסיטת תל אביב, זוכרת היטב את ספטמבר 2001. שלושה ימים לפני הפיגוע במגדלי התאומים היא התלוותה למשלחת משרד החוץ שייצגה את ישראל בוועידת דרבן – הוועידה נגד הגזענות שאירגן האו"ם בדרום אפריקה, אשר הפכה לבמה אנטי-ישראלית. "החלטתי להישאר שם גם אחרי שזרקו עלינו תפוזים ופוצצו לנו את מסיבות העיתונאים", נזכרה השבוע, בו ציין ברחבי העולם יום זכויות האדם הבינלאומי.

פורת, היסטוריונית מוערכת, המשמשת היום כהיסטוריונית הראשית של "יד ושם", ליוותה מקרוב את ניסוח טיוטת המסמך המסכם של הוועידה. במקור, אמור היה להופיע בה המשפט "אסור להכחיש או לשכוח את השואה", אלא שהמדינות האסלאמיות ניסו להסיר את הסעיף הזה בטענה כי "היו הרבה שואות" ו"אין לדבר על 'השואה' בה' הידיעה".

"ניסיתי לארגן קואליציה של מדינות שיתמכו במשפט הזה", סיפרה פורת. "מדינות מערב אירופה באו לקראתי. גם קנדה ודרום אמריקה תמכו בכך. אבל היו אחרות, כמו טורקיה, שנפנפו אותי ולא הסכימו". פורת למדה בדרך דבר או שניים על הפוליטיקה שמניעה את הדיפלומטיה. מאמציה הביאו אותה להציע "דיל" לנציגי הוותיקן: ישראל תתמוך בסעיף שמגנה את רצח הנוצרים בידי המוסלמים בסודאן בתמורה לתמיכת הוותיקן במשפט שמזכיר את השואה. "הם ביקשו להתייעץ, ולמחרת אמרו שאין להם סמכות לקבל החלטה כזאת", סיפרה. פורת נותרה מתוסכלת. "יש מיעוט נוצרי בסודאן שאין שום חקיקה שתגן עליו. הוותיקן, שצריך להירתם למענם, לא עשה כלום".

פורת המשיכה במאמציה לגייס תמיכה לאיזכור השואה במסמך המסכם. "עברתי אחד אחד, ממדינה למדינה, בשיחות במסדרון ובהפסקות, משמונה בבוקר עד עשר בלילה", נזכרה. "האפריקאים נתנו לי בראש, בטענה שמבחינתם, רציחתם בארה"ב היא שואה", סיפרה. לבסוף, מי שהתגייסה לצד העם היהודי היתה שגרירת גואטמלה, שסייעה לה לנסח משפט חלופי, והבטיחה שבעת הדיון היא תרים את ידה ותציע אותו כחלופה לגרסה המקורית.

היו"ר שניהל את סדר הדיונים היה איראני. "הוא לא רצה לתת לי לדבר. ואז, אחרי ש-54 מדינות מוסלמיות דיברו, הוא הסתכל על השעון ואמר שלישראל נותרה רק עוד דקה להסביר למה צריך להשאיר את השואה בטיטת המסמך", נזכרה פורת. השגרירה מגואטמלה לא איכזבה. היא הצביעה, והציעה את הפתרון עליו סיכמה מראש עם פורת: "אסור להכחיש או לשכוח את השואה ואת כל שאר האסונות של זמננו".

ב-12 השנים שחלפו מאז הרבה השתנה בתחום ההסתה והכחשת השואה. ברחבי אירופה נרשמה חקיקה ענפה נגד אפליה, הסתה לגזענות, קסנופוביה, הכחשת שואה, אנטישמיות ורצח עם. זאת, בעקבות דרישת האיחוד האירופי ממדינות היבשת. ב-2010 החל מרכז קנטור, בראשותה של פורת,

במפעל ייחודי וראשוני מסוגו בעולם: איסוף כל החוקים הנוגעים לאיסור אפליה וגזענות בעולם. השבוע נחשפו לציבור פירוטיו הראשוניים: שני הכרכים הראשונים (מתוך ארבעה) של הספר "חקיקה למען שוויון: אוסף נורמות במדינות העולם בנושא איסור אפליה", שראו אור באנגלית בהוצאת "מרטינס ניוהוף" ההולנדית. הכרכים מתעדים את החקיקה בנושאים אלה באיחופה ובאמריקה הצפונית והדרומית. השנה תשלם כתיבתם של הכרך על אסיה ושל הכרך על אוקיאניה. כדי לאסוף את החומר העצום הזה נעזר הצוות של מכון קנטור במקורות מידע רבים. הצוות, שמונה חמישה חוקרים בכירים, דוברי שפות שונות, ושני סטודנטים למשפטים, עיין, בין היתר, בדוחות תקופתיים של ארגונים ממשלתיים וארגוני זכויות אדם, במאגרי מידע ממוחשבים של רשויות המדינה, במידע משגריחיות, מרשויות וממכוני מחקר ובידע שנצבר בקרב מומחים שונים. התוצאה המרשימה תשמש כלי עזר למשפטים, למחוקקים ולמדינאים ברחבי העולם, שיבקשו לקבל תמונת מצב עדכנית על המצב החוקי בענייני הסתה וגזענות בכל מדינה ומדינה. ניתן לקרוא שם על עליית הלאומנות בהונגריה, שאימצה ב-2011 חוקה חדשה, אשר פוגעת בזכויות האזרח וחוקקה שני חוקים שצימצמו את חופש הביטוי בתקשורת. מנגד, מוזכרות גרמניה וצרפת כמי שמתמודדות בכלים משפטיים עם האכיפה הבעייתית של איסורים על ביטויי שנאה באינטרנט. במרכז ובמזרח איחופה מושוים פשעי הנאצים לפשעי הקומוניסטים בחוקי העונשין – מגמה אשר נתפסת בקרב החוקרים כרלטיביזציה וגימוד של השואה.

בצרפת, בבלגיה ובהולנד חוקקו חוקים האוסרים על ה"בורקה" – כדי לקדם חילון במרחב הציבורי - ובשווייץ אסרו על בניית צריחים על מסגדים מסיבה זו. המתרחשות בין המהגרים המוסלמים ומדינות איחופה הגיעה בשנים האחרונות לשיא. "אנחנו בהחלט עדים לתחילתה של מגמה אנטי-מוסלמית שמובלת בידי נוצרים. כולל חילול מסגדים", אומרת פורת. "לראשונה זה 20 שנה נחת על השולחן שלי לאחרונה דו"ח על פעילות אנטי-מוסלמית", הוסיפה.

עו"ד טליה נעמת, שריכזה את הפרויקט וערכה את הספר לצד פרופ' פורת ועו"ד נינה אוסין, ציינה במיוחד את גרמניה כמי שמקדמת חוקים נגד גזענות. "האיסורים שם מאוד מחמירים. דרוש רף מאוד נמוך כדי שפעולה תיחשב כמסיתה לגזענות. זה לא דבר עקבי בשאר היבשת", אמרה.

דוגמה עדכנית היא היוזמה של 16 המדינות שמרכיבות את גרמניה להוציא מחוץ לחוק של מפלגת NPD, המפלגה הניאו-נאצית. בעתירה שהגישו לבית המשפט לחוקה הן ביקשו לבחון מחדש את האפשרות לאסור על קיומה של המפלגה שמעודדת גזענות, אנטישמיות, שנאת זרים ואידיאולוגיה אנטי-דמוקרטית. בבחיחות הכלליות האחרונות, שנערכו בספטמבר, זכתה המפלגה ל-1.3% בלבד מקולות הבוחרים הגרמנים, וכרגיל - לא הצליחה להכניס נציגים לבונדסטאג. ואולם, חבריה יושבים בכמה פרלמנטים מקומיים ברחבי גרמניה.

אחד המקרים המעניינים בתחום ההסתה, אשר נידון בעשור האחרון בגרמניה, התגלגל בשנה שעברה עד לבית הדין האיחופי לזכויות אדם. תחילתה של הפרשה ב-2004, כשארגון PETA, הפועל לזכויות בעל חיים, השיק קמפיין שני במחלוקת, שהשווה בין השואה לרצח בעלי חיים. בתמונות שליוו את הקמפיין הוצגו אסירי מחנות השמדה לצד בעלי חיים במכלאות תחת המשפט: "שואה בצלחת שלך".

הקהילה היהודית בגרמניה פנתה לבית המשפט בדרישה לאסור את הקמפיין. עתירתם התקבלה. בית המשפט לחוקה קבע כי הקמפיין פוגע ברגשות ניצולי השואה ויש להסירו גם תוך פגיעה בחופש הביטוי. השופטים קבעו, כי אזכור השואה בקמפיין "משמעו גימוד והפיכת זעקתם של קורבנות השואה לדבר יומיומי, ויפגע בכבודם של יהודים ששרדו את השואה המתגוררים בגרמניה".

בית הדין האיחופי, שנדרש אף הוא לפרשה, אישר את האיסור בגרמניה, אך עסק גם בתביעה דומה שהוגשה במדינה שכנה – אוסטריה. גם שם פנתה הקהילה היהודית לבתי המשפט נגד הקמפיין, אך

התוצאה שהשיגה היתה הפוכה. בית הדין האוסטרי קבע כי אין להסיר את הקמפיין משום שזכויות בעלי חיים וחופש הביטוי הם ערכים חשובים. בית הדין האירופי לא כפה על האוסטרים לשנות את החלטתם. "זו דוגמה למצב זהה בשתי מדינות – שהניב תוצאה הפוכה. חרף הניסיון של איחופה להגיע להרמוניזציה ולקבוע קני מידה אחידים בנושא, יש בכל זאת ניואנסים בין המדינות, בהתאם לעבן ההיסטורי", הסבירה נעמת.

בארצות הברית ובקנדה המצב שונה. "למזלן, הן לא עבחו את מלחמת העולם השניה, כך שהיחס שלהם לחקיקה בנושא הוא אחר לגמרי", הסבירה פורת. כך, בעוד שבאיחופה המגמה השלטת היא לפעול גם נגד התבטאויות גזעניות – ולא רק נגד מעשים - בצפון אמריקה מקדשים את חופש הביטוי. "הכחשת השואה שם אינה אסורה בחוק. יש שם אימפריה שלמה של הכחשה, ולא עוזר כלום", אומרת פורת. פורת גם מודעת לפער בין החקיקה למציאות בשטח. "בחוקה יכולות להיות מלים גבוהות ונפלאות. החוקות הכי יפות הן של לוב ושל הארצות הגרועות ביותר מבחינת יחסן לזכויות אדם", היא אומרת. "מי שמעיין בחוקה של איראן ירגיש שהוא בגן עדן. לעומת זאת, בביטוי המעשי, ביום-יום, המצב הפוך. החוקה – נפלאה, אך חיי היום יום – לא עלינו".

בכרך האחרון של הספר, אשר יוקדש לאסיה, יכלל גם פרק על ישראל. "מערכת המשפט בארץ דומה לזו הנהוגה באיחופה – יש בה חוקים שאוסרים על אפליה במישור האזרחי – כמו גישה לקבלת שירותים או למקומות ציבוריים, ויש גם חוק האוסר הסתה לגזענות", אומרת נעמת. עם זאת, לדבריה, "ישראל מתמודדת גם עם אילוצים אחרים". בקרב, כך היא מבטיחה, הצוות שלה יבחן לעומק את החקיקה בנושא גם בארץ.

פורת, מצדה, מזכירה כי רק ב-1986 חוקקה הכנסת את החוק האוסר הסתה וגזענות. "לפני כן לא חשבו שצריך בארץ חוק כזה", היא אומרת. מה הוביל לשינוי? "ב-1984 נכנס לכנסת מייסד תנועת כ"ך, מאיר כהנא. לאחר מכן נחקק החוק", הסבירה.